

Múzeumelmélet – nem csak muzeológusoknak

„Beszélj el nekem a múltat, s megismerem belőle a jövőt” – állítja Konfucius. A múlt tehát több szempontból is igen jelentős az ember számára: ennek segítségével tapasztaljuk meg a világot (a jelent), nem melleleg pedig önmagunkat; továbbá ebből ismerhetjük meg a jövőt. A múlt bemutatására pedig a legadekvátabb helyszín a múzeum, mely egyszerre három funkciót tölt be: felkutatja az emberi kultúra számára a fontos dolgokat, megtesz mindent a megőrzésük érdekében és bemutatja őket – állandó vagy időszakos kiállítások formájában – a nagyközönségnek.

A Palkó Gábor szerkesztette kötet abból a megfontolásból született, hogy kitágítsa és gazdagítsa a magyar nyelven olvasható múzeumelméleti, illetve múzeumpedagógiai szakirodalmat, kiválogatva az elmúlt évtized¹ kiemelkedő külföldi írásait. Ezeket magyar nyelvre átültetve egy olyan múzeumelméleti fordításgyűjteményt kapunk, mely nemcsak a szakemberek számára lehet különleges olvasmány, hanem a téma iránt érdeklődő olvasók is örömeiket lelhetik a fellapozásában. Ez azért is lehetséges, mert e kiadvány kiemelt célja a tájékoztatás.

A tanulmánykötet közel háromszáz oldalon mutatja be a témával kapcsolatos – ismert és néhány talán kevésbé ismert kutató tollából származó –, széles választékú nemzetközi tanulmányokat. Szám szerint tizenhárom írásról van szó, melyek mindegyike irodalmi igényességgel és precizitással megírt írásmű. Tartalmi spektrumukat tekintve széles értelmezési skálán mozognak, hiszen az érvelési módok, az előfeltevések, a modalitás és a pragmatika szemszögéből tüzetesen eltérnek egymástól. Ami összeköti őket, az a múzeum – mint intézmény, szemléletmód és koncepció –, illetve négy olyan terület, mely a múzeumi praxis elengedhetetlen sarokkövéként funkcionál. Ez a négy terület – a töredezettség, a reflexió, a tárgy- és anyagszerűség, valamint a bemutatás

– mindegyik írásban feltűnik, hol erősebb, hol kisebb mértékben, így segítve az olvasó számára az eltérő horizontok közötti minél könnyebb eligazodást.

Mindegyik tanulmány megkísérli meghatározni a múzeum fogalmát, ám valljuk be, ez igencsak nehéz feladat. Ahány szakkönyv, ahány tanulmány – mondhatni ahány emberi vélemény –, annyi értelmezése létezik. Egy rövid definícióban nem is lehetséges megragadni ezt a tág fogalmat. Palkó Gábor így írja körül a múzeum feladatát a könyv előszavában: „A múzeum nem csak tárolja a múlt tárgyi hagyatékát (maradékát, szelektált hulladékát), hanem értelmezve-aktualizálva színre is viszi azt, olyan keretbe foglalja, amely lehetővé teszi a múlt jelenlétét a mában.”

A művek három témakör köré csoportosulnak. Az első fejezetben, melynek megnevezése *Idegenség, hálózat, virtuális tér*, olyan filozófiai esszék találhatók, amelyek egy társadalom- vagy művészetelméleti, illetve médiaarcheológiai vízió összefüggésébe ágyazzák a múzeum intézményét. A második fejezetben, ahogy a címe is mutatja – *Gyűjteményezés, dokumentáció, kommunikáció* –, a múzeumi gyakorlathoz közelebb álló tanulmányok kaptak helyet. A záró passzus – mely egyben a kötet legerősebb része² – írásai *Történelem, kiállítás, irodalom* címmel szintén a múzeumi gyakorlattal foglalkoznak,

de azon belül is kiemelik a kiállítást, és ezt vizsgálják műfaji és színreviteli szempontból.

Az első fejezetben négy tanulmány olvasható, ebből az első Peter Sloterdijk német filozófus írása. *A múzeum – a megütközés iskolája* című dolgozatában Sloterdijk a múzeumtudományt úgy definiálja, mint a xenológia egy formáját, ahol egyidejűleg megy végbe az elsajátítás és az elutasítás folyamata. A múzeum feladataként azt jelöli meg, hogy belevonja az identifikációba kapaszkodó társadalmat az idegennel és a sajáttal folytatott értelmes határátlépő cserekapcsolatba. Írása során azt a gondolatát is kifejezésre juttatja, hogy miért tekint a „belső etnológia” helyszínékként a múzeumokra. Érdekességként pedig párhuzamba állítja a múzeum intézményét az emberi kultúra más sajátos intézményeivel, úgymint a temetővel, a hullaházzal, a börtönnel, az örültek házával, a focistadionnal, a bordélyházzal, a szanatóriummal és a szeméttel. Ez az összehasonlítás elsősre nagyon bizarrnak tűnhet, de beleolvasva a tanulmányba megállapíthatjuk, hogy szükségszerű ez az összevetés. Mégpedig azért, mert így kitágul az értelmezői attitűd és felismerjük: a múzeum a valóságban maga is excentrikus hely, úgynevezett rendező egység, mely díszkeretet ad az egyes tárgyaknak. Nem mindennapi a szeméttel való párhuzamba állítás, ugyanis eszerint a múzeum nem más, mint a hulladékkezelés egyik formája. Csupán abban különbözik a szeméttel, hogy nem lefelé juttatja a hulladékot, hanem felfelé, mondhatni újrahasznosítja számunkra a „szemetet”.³

A második írás a híres spanyol szociológus, Manuel Castells tollából származik. *Múzeumok az információs korszakban* című tanulmányában az elidegenedés egyik olvasatából indul ki és a hálózati társadalom, illetve a valós virtualitás viszszatetsző kapcsolatai között keres szerepet a múzeumoknak. Ez a szerep pedig nem más, mint hogy összekapcsolja és megtartsa az élő kultúrát a művészet és az emberi ismeretanyag számos területén. Egyszóval a múzeumoknak kommunikációs proto-

kollokká kell válniuk, hogy megtarthassák kultúra-összekötő szerepüket, valamint összekapcsolják az egyre távolodó tér- és idő-kontextust. Külön kiemelném a tanulmányban azt a részét, ahol Castells úgy ír a művészetekről, mint egyfajta kultúra-összefogó hidakról. Ezen a helyen mutat rá arra, hogy a művészet speciális kapcsolóként funkcionál: tudniillik a múltban, a jelenben és a jövőben is képes összetartani az emberiséget, függetlenül a kortól, a nemtől, a társadalmi hovatartozástól és a műveltség fokától.

Malraux képzeletbeli múzeumától a virtuális múzeumig címmel írta meg tanulmányát a híres argentin orvos, Antonio M. Battro. Írását André Malraux azon gondolatával kezdi, mely szerint a műalkotás minden esetben átalakul, és a múzeum nem más, mint az a hely, ahol a műalkotások új életet kapnak. Új életet kapnak, azaz megszűnnek „csak” tárgyak lenni. „Újdonsült” környezetükben ugyanis egy gyűjtemény szerves részévé válnak, aminek következtében kibővül már meglévő funkciójuk, és akár teljesen más üzenetet közvetíthetnek, mint korábban. Ebből kiindulva felvázolja a képzeletbeli és a virtuális múzeum formálódását és kapcsolatát a valóságos múzeumokkal. Majd megvizsgálja, hogy a globalizáció és a digitális technológia, a reprodukciók elterjedése miként is változtathatja meg a műalkotások szemantikáját. Végezetül pedig levonja azt a következtetést, hogy nagyon hasznos a technika fejlődése, de csak abban az esetben, ha nem veszélyezteti az eredetiséget.

Az első rész utolsó tanulmánya a *Több tárhely, kevesebb múzeum. Kibertér az adattár és a múzeumi kiállítótér között*, melyet Wolfgang Ernst német kultúra- és médiatudós írt. Ernst a fotográfia és azt túlszárnyalva a digitális technológia elterjedésével foglalkozik, rámutatva arra, hogy ez milyen mélyreható változásokat idézett elő a kultúra szerkezetében és a múzeumok mechanizmusában.

A második fejezetben öt tanulmány olvasható. Ezek sorát a Léontine Meijer-van Mensch – Peter van Mensch holland szerzőpáros írása nyitja, ennek címe

A szaktudományos felügyeletről az együttalkotásig. A gyűjtés és a múzeumi gyakorlat fejlődése a 19. és a 20. században. Ez az írás a gyűjtés és a múzeumi gyakorlat, illetve a múzeumi szakma kialakulásával és fejlődésével foglalkozik, és egészen a kezdetektől a kortárs gyűjteményezési politikáig bemutatja számunkra a legfontosabb tudnivalókat.

Rhiannon Mason brit identitás- és örökségkutató *Múzeumok, galériák, kulturális örökség. A jelentésalkotás és a kommunikáció színterei* címmel írta meg dolgozatát. Ebben a ma muzeológusait közvetlenül érintő kérdéseket taglalja. A kommunikációelmélet felől közelíti meg dolgozatának tárgyát (múzeum, galéria és más örökségi helyszínek), és az ezáltal nyújtott értelmezési kereteket a múzeumok legkülönbébb tevékenységeire alkalmazza. Kifejti, hogy az egyes kommunikációs elméletek, illetve modellek hogyan alkalmazhatóak a kulturális intézmények esetében (negatívumokat és pozitívumokat egyaránt bemutatva), és hogy miképpen válhat a múzeum a kommunikáció fontos színtérévé.

Fiona Cameron ausztrál kutató *Múzeumi gyűjtemények, dokumentáció és a tudás változó paradigmái* című tanulmányában a tudás alakításának, a diskurzusok működésének posztstrukturalista doktrínáit a múzeumi dokumentáció megszokott praxisával és az újraformálás lehetőségeivel hozza kapcsolatba. A dolgozatban evidenssé válik, hogy a múzeumok színpalok mögött zajló tevékenységei nem tárgyilagos dolgok vagy adatok szakszerű leírásai, hanem kulturális és egyéni olvasatok függvényei.

Digitális technológia. A szervezeti változás irányítója vagy eszköze címmel írt esszét az ausztrál muzeológus Darren Peacock. A tanulmány célja annak feltárása, miként lehetnek a digitális ITK-k a változás előmozdítói a kulturális örökségi intézményeken belül. Főleg a szociológia, a szervezet- és vezetéselmélet és az informatikai rendszerek alapelveire támaszkodva tárja fel, hogy miként érthetjük meg és irányíthatjuk jobban a digitális ITK-k használata által előidézett változást a kultúra területén.

A fejezet zárásaként a neves brit archeológus, John Carman írása – *Bebocsátás a kulturális örökségbe avagy: hogyan lesz valamiből múzeumi tárgy* – következik. Carman azt az egyszerűnek tűnő folyamatot követi nyomon, amikor a hétköznapi tárgy múzeumi darabbá válik. A tanulmányban lassan „lemeztelenedik” előttünk a múzeumi gyűjtemény, tudniillik Carman megismerteti velünk a tárgyak szerepét, tulajdonságait és raktározásának alapelveit. És annak rendje és módja szerint ő is rátér arra az André Malraux-i gondolatra, mely szerint a tárgyak azzal, hogy bekerülnek a múzeumba, újfajta jelzőkkel és tulajdonságokkal ruházódnak fel.

A Történelem, kiállítás, irodalom című harmadik szakaszban négy olyan tanulmányt találhatunk, amelyek egytől egyik a múzeumi gyakorlatra helyezik a hangsúlyt. Gottfried Korff német etnológus írásának címe *Tároló és/vagy generátor. Gyűjtés és kiállítás viszonya a múzeumban*. Ebben a tanulmányban nemcsak arról esik szó, hogy mi okozza a múzeumok sikerességét, hanem az is kiderül, miért igaz az az állítás, miszerint a múzeum az idő tudatosításának az intézménye. Korff ráadásul szembeszáll azzal a szinte már meggyökeresedett állásponttal is, mely szerint a múzeum elsősorban tároló- és feldolgozóhely, és amellet érvel, hogy a múzeum inkább a múlt újradimenzionálására szolgáló helyszín.

Michael Fehr német múzeumteoretikus tanulmánya *A történelem konstrukciója – a múzeumban* címmel jelent meg, és a hagyományos múzeumi gyakorlat mellett foglal állást. Bár elfogadja, hogy a kortárs kiállítási gyakorlat népszerű és bizonyos szempontokból hasznos is, de sajnos azzal a hátulütővel is jár, hogy a valódi szakmaiságot háttérbe szorítja. A modern múzeumokban ugyanis egyre több lesz a technikai és a pénzügyi szakember, holott a tudományos kutatók meglete indokoltabb lenne. Fehr nem titkoltan ennek a felélesztése céljából írta meg tanulmányát, és reményét fejejt ki ennek pozitív irányú megváltoztatására.

Az Élvezeti olvasatok. Adalékok az irodalmi kiállítás szemiológiájához és narratológiájához című írás Christian Metz filmelméleti szakember alkotása. Utalva „a szöveg öröme” barthes-i fogalmára az irodalmi kiállítás értelmezésében az élvezeteli olvasatok lehetőségeit boncolgatja, egyúttal megalkotja a kiállítás aktív befogadásának olyan komplex modelljét, mely túlmutat az irodalom múzeumi színrevitelén.

A fejezet és a kiadvány utolsó írása Uwe Writh *Mi mutatkozik meg, amikor irodalmat mutatunk be?* című írása, mely az előző tanulmányhoz hasonlóan szintén az irodalmi kiállítás ideájából indul ki. Azon belül

is leginkább az irodalmi textus létesülési folyamatának színreviteléből, de nála, túlmutatva az irodalmi kiállítások világán, az alkotási folyamat bevonása a műalkotás megjelenítésébe a megalkotottság kiállításának, a kiállítási lépés reflexiójának, a keret keretbe foglalásának általános gesztusára megy vissza.

A mű elsődleges hozadéka, hogy a múzeum nemcsak arra szolgál, hogy tárolja és bemutassa a múlt tárgyi hagyatékát, hanem, hogy az értelmezési kereteket aktualizálva újra és újra színre vigye azt. Vagyis olyan keretbe foglalja, amely lehetővé teszi a múlt jelenvalóvá tételét a

mában. Másik kiemelendő előnye pedig az, hogy megmutatja az olvasóközönségnek a muzeológusi életpálya rejtett kincseit.

Kiderül ugyanis, hogy a muzeológia távolról sem unalmas és haszontalan szakma, hanem számos más tudományággal közelebbi kapcsolatba hozható tudomány.

A kötet figyelemfelkeltő külseje – a borítón szereplő képi illusztráció a virtualitás és modernitás látzatát kelti –, színvilága (a kötet fedő- és hátlapján határozottan dominál a fekete és a piros szín) és a gondos belső elrendezés teszük szemléletessé és választékoská a kötetet.

A Petőfi Irodalmi Múzeum és a Ráció Kiadó közös gondozásában megjelent

kötet nagyszerű tanulmányokat sorakoztat fel, amelyekkel kellőképpen gazdagodott a magyar nyelvű múzeumi diskurzus. Egyetlen negatívumként talán azt hozhatom fel, hogy a kötet egész könyvként nehezen megragadható, köszönve ezt a tartalmi sokféleségnek.

A mű elsődleges hozadéka, hogy a múzeum nemcsak arra szolgál, hogy tárolja és bemutassa a múlt tárgyi hagyatékát, hanem, hogy az értelmezési kereteket aktualizálva újra és újra színre vigye azt. Vagyis olyan keretbe foglalja, amely lehetővé teszi a múlt jelenvalóvá tételét a múzeumban. Másik kiemelendő előnye pedig az, hogy megmutatja az olvasóközönségnek a muzeológusi életpálya rejtett kincseit. Kiderül ugyanis, hogy a muzeológia távolról sem unalmas és haszontalan szakma, hanem számos más tudományággal közelebbi kapcsolatba hozható tudomány.

Palkó Gábor (2012, szerk.): *Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a halozati múzeumig.* Petőfi Irodalmi Múzeum – Ráció Kiadó, Budapest. 300 old. ISBN 978-615-5047-36-7

Jegyzetek

¹ Vö: Frazon Zsófia *Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a hálózati múzeumig* című recenziójával: http://epa.oszk.hu/02500/02518/00340/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_2013_02_330-335.pdf

² Frazon Zsófia recenziójában azért tartja a legerősebbnek ezt a részt, mert a szövegszerűség, a jelentéstelítettség, a kutatás és a kiállítás kapcsolatrendszerében ebben a fejezetben mutatja meg a legkomplexebb képet és ebben a részben olvashatóak az igazán múzeumelméleti gondolatok.

³ Természetesen nem minden múzeumi tárgyat tart szemétnek, csupán elismeri: nem mindig a legszebb,

legjobb és legértékesebb tárgyak kerülnek bele a múzeumi gyűjteménybe. Ezek a tárgyak – akár az értékesebbnek, akár az értéktelennek tartottak – a gyűjtemény részeként túllépi a „szemét” kategóriáját, hiszen új értelemmel és minőséggel töltődnek fel. E folyamat során tehát a kulturális „hulladékból” kulturális „ritkaság” formálódik.

Vrabel Tünde

Selye János Egyetem, Komárom
Magyar Nyelv és Irodalom Doktori Iskola,
PhD-hallgató

Recenzió Sándor István: *Író és társadalom* című könyvéről

Sándor István Író és társadalom című monográfiája 2012-ben jelent meg a Ráció Kiadó gondozásában. A szerző irodalomtörténeti életműve 1945-ben politikai okok miatt megszakadt, koncepció tárgyalás után a szegedi Tanárképző Főiskolán tanító professzort félreállították, áthelyezésre ítélték. Eredetileg 1945-ben megjelent kiváló, ám a korszakban nem sokra méltatott kötete visszhang nélkül maradt. Az alcímből ítélve (Fejezet a magyar felvilágosodás irodalomtörténetéből, I. Főúr és nemes) többkötetes munkának szánhatta monográfiáját, ám az említett okok ellehetetlenítették művének folytatását. Sándor István tudományos munkássága 1946-tól áthelyeződött a néprajz, illetve a néprajzi bibliográfia területére. A szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Tanácsa 1991-ben joggal ítélte oda az intézmény legmagasabb kitüntetését, a Juhász Gyula-émlékplakettet, s határozatban mondta ki, hogy Sándor István 1945-ös eltávolítása megalapozatlan volt. Mindezek ellenére kitűnő művére még csak utalás sincs a 18. századdal foglalkozó összefoglalásokban.

A 18. század vége minden kétséget kizáróan az egyik legfontosabb időszak a magyar irodalomtörténetben. Sándor István tárgy történeti jellegű összefoglaló munkája e kort hivatott bemutatni, vagyis betekintést enged a magyar felvilágosodás fél évszázadába a társadalmi gondolkodás különböző aspektusaiból. Megvizsgálja a magyar társadalmi hagyomá-

nyokhoz hű, s a rendi konzervativizmus szelleméhez igazodó nemesség szembenállását azzal az „elidegenedett”, arisztokrata mágnásosztállyal, amely számára az ősi virtus ügye – a felvilágosodás eszméinek megfelelően – már elavult. Megfigyelhető, hogy a társadalmi és szociális szembenállás, a nemes és a jobbágy ellentéte kiváló nyersanyagul szolgálhatott a